

ALGILANAN AYRIMCILIK VE BİLİŞSEL ESNEKLİK BAĞLAMINDA TÜRBAN KULLANAN ÇALIŞANLAR: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ BAKIŞ AÇISIYLA BİR DEĞERLENDİRME

EMPLOYEES WHO USE THE HEADSCARF IN THE CONTEXT OF PERCEIVED DISCRIMINATION
AND COGNITIVE FLEXIBILITY: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF UNIVERSITY
STUDENTS WHO ARE CANDIDATES TO BECOME EXECUTIVES

Özlem ANUK¹, Cemile ÇETİN²

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye

² Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, Türkiye

ÖZET

İsimi ve içeriği değişen ayrımcılığın tarihin her döneminde farklı boyut ve görünümde karşımıza çıktığı bilinmekte ve maruz kalınan ayrımcılığa karşı önlemler alınmaktadır. Ayrımcılık, bir eylem olarak gerçekleşmekte ve bir düşünce ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce ötekileştirilen veya ötekileştirildiğini hissedilen kişilerde ayrımcılığa uğradığı algısı oluşturmaktadır. Sahip olduğu özellik ve dahil oldukları gruplar nedeniyle haksız veya olumsuz davranıldığına inanma algısı kişilerde zor veya baş edilme gücü yaşantının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada, kişinin yaşantısında zor durumlarla baş edebilme, alternatif oluşturma, farklı seçenekleri olduğunu tanımlayarak sorunları çözme ve kişinin davranışlarıyla farkındalık yaratarak çevik düşünmesi bilişsel esnekliğiyle ilişkili bir süreci ifade etmektedir. Çalışmanın ortaya çıkışında, negatif ve pozitif ayrımcılık ile yargı, algı gibi kavramlarla ilişkilendirilen türban olgusuna geleceğin çalışma hayatında karar verici konumda görev alacak olan kişilerin bakış açılarına ilişkin merak etkili olmuştur. Türban kullanan ve türban kullanmayan çalışanlara karşı yaşanan veya yaşanması muhtemel bireysel ve kolektif ayrımcılığın geleceğin yönetici adayı olarak seçme ve yerleştirme süreçlerinde yer alacak öğrenciler bakış açısıyla değerlendirilmesinin yanı sıra algılanan ayrımcılığın bilişsel esneklikle ilişkisinin ölçülmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini, 245 kadın, 80 erkek öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın hipotezi, H1: "Türbanlı ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ile bilişsel esneklik arasında anlamlı bir ilişki vardır" biçiminde oluşturulmuş ancak yapılan korelasyon analizi sonucu hipotez reddedilmiştir. Bununla birlikte, uygulanan ankette öğrencilere algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik ölçeklerine ilişkin soruların yanı sıra öğrencilerin yaş, cinsiyet, bölüm, okuduğu sınıf, en uzun süre yaşadığı şehir, ailede türban kullanıma durumu ve yakın arkadaşlar arasında türban kullanan bulunma durumuna ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Demografik değişkenler ve alt boyutlar arasında önemli bulgular saptanmış ve değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Ayrımcılık, Ayrımcılık, Bilişsel Esneklik, Nicel Çalışma, Türbanlı Kadınlar.

ABSTRACT

It is known that discrimination, whose name and content has changed, has emerged in different dimensions and appearances in every period of history, and measures are taken against discrimination. Discrimination takes place as an action and emerges as a product of thought. This thought creates the perception that people who are marginalized or feel marginalized are discriminated against. The perception of believing that they are treated unfairly or negatively due to their characteristics and the groups they belong to causes the emergence of a difficult or difficult life to cope with. At this point, coping with difficult situations in one's life, creating alternatives, solving problems by defining different options, and thinking agile by raising awareness with one's behaviors represent a process related to cognitive flexibility. In the emergence of the study, curiosity about the perspectives of people who will take a decision-making position in the working life of the future to the turban phenomenon, which is associated with negative and positive discrimination, as well as concepts such as judgment and perception, was effective. The aim of the study is to evaluate the individual and collective discrimination experienced or likely to be experienced against employees who wear and do not wear turbans from the point of view of the students who will take part in the selection and placement processes as future manager candidates, as well as to measure the relationship of perceived discrimination with cognitive flexibility. In the emergence of the study, the curiosity about the perspectives of the people who will take part in the decision-making position in the working life of the future on the phenomenon of turban, which is associated with concepts such as negative and positive discrimination, judgment and perception. The aim of the study is to evaluate the individual and collective discrimination experienced or likely to be experienced against employees who use headscarves and those who do not, from the perspective of students who will take part in the selection and placement processes as future manager candidates, as well as measuring the relationship between perceived discrimination and cognitive flexibility. The sample of the study consists of 245 female and 80 male students. The hypothesis of the study was formed as H1: "There is a significant relationship between perceived discrimination against people with and without headscarves and cognitive flexibility", but the hypothesis was rejected as a result of the correlation analysis. In addition to questions about perceived discrimination and cognitive flexibility scales, in the questionnaire applied to the students, questions were also asked about the age, gender, department, class they studied, the city they lived in for the longest time, the use of a headscarf in the family and the presence of a headscarf among close friends. Significant findings between demographic variables and sub-dimensions were determined and evaluated and interpreted.

Keywords: Discrimination, Cognitive Flexibility, Perceived Discrimination, Women in Headscarves, Quantitative Study.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Özlem ANUK, Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye. E-mail: ozlemanuk@hotmail.com

Bu makaleye atf yapmak için / Cite this article: Anuk Ö., & Çetin C. (2023). Algılanan Ayrımcılık ve Bilişsel Esneklik Bağlamında Türban Kullanan Çalışanlar: Üniversite Öğrencileri Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme. *The Journal of World Women Studies*, 8(2), 248-264. <http://doi.org/10.5281/zenodo.8431034>

* Bu çalışma, AICMES, 3rd International Conference on Interdisciplinary Studies, Amman kongresinde sunulmuştur (June 28 – 30 2023).

GİRİŞ

Birçok çeşidiyle, farklı zaman, mekan, anlayış, uygulanışı ve farklı biçimlerde uzun yıllardır karşımıza çıkan ayrımcılık, ben ve öteki olarak algılanan ve her zaman diliminde ortaya çıkamaya mahkum bir ötekileştirmedir. Ulusal ve uluslararası anlaşma ile mevzuatlarda ayrımcılık davranışının önüne geçilmeye çalışılıyor olsa dahi toplum tarafından öteki kavramı kanıksandıkça ayrımcılığın üstü örtülmekte ve görülememektedir. Bu durum, ayrımcılıkla mücadeleyi güçleştirmekte ve dezavantaja sahip olduğu düşünülen grupların korunmasının da önüne geçmektedir. Ayrımcılık, dezavantajlı grup üyelerine karşı, diğer grup veya baskın grup üyeleri tarafından daha az ayrıcalık tanınması yahut daha az ayrıcalıklı davranma sürecidir (Ruzzier ve Woo,2023). Ayrımcılık objektif olarak saptanabilmesi güç bir durumdur. Ayrımcılığa yönelik ifadeler çoğunlukla sübjektif değerlendirmeler üzerine kurulu ve kişilerin ayrımcılığa uğradığı algısına yöneliktir (Major ve Sawyer, 2009). Algılanan ayrımcılık, kişilerin cinsiyet, ırk, etnik köken ve sosyal statü gibi belirli özelliklerinden dolayı olumsuz tutum, yargılama veya haksız muamele maruz kaldıklarına yönelik algıdır(Banks ve ark.,2006). Bu algı çoğunlukla dezavantajlı grupların hayatlarını iyileştirmelerinin önüne geçen, hak kullanımlarını ihlal eden ve dışlanmaya yöneliktir(Yayak,2017). Ayrımcılık, bir eylem sürecidir. Bu eylem ise bir düşüncenin ürünüdür. Ben ve diğerleri, biz ve ötekiler anlayışıyla kendinden farklı kişi ve grupların doğuştan veya sonradan kazanılmış hak yahut farklılıklarından kaynaklanan yargılamanın bilişsel süreci ayrımcı davranışı tetiklemektedir. Ayrımcı davranış ise, bir takım bilişsel süreçlerden süzülerek, ön yargının eyleme dönüştürülme biçimi olarak toplumsal hayata yansımaktadır. Bu kapsamda, ayrımcı davranışlar, empati ve hoşgörüden yoksun eylemler olarak ortaya çıkmaktadır(Schramm,2015). Bu eylemlere karşı yaşam şartlarının getirdiği zorluklarla mücadele edebilmek, farklı alternatifleri görebilmek, çevresel taleplere cevap verebilmek ve ayrımcılığın yaratacağı gerilimleri bertaraf edebilmek kişinin bilişsel esnekliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkacağı söylenebilir.

Bilişsel esneklik, çevresel değişkenlere karşı uyum sağlayabilme ve sorunları çözebilme yeteneği(Krems,1995), durumları farklı şekilde algılama, işleme ve cevap verebilme yeteneğini ifade etmektedir(Rende,200). Çevreden gelen birçok sorun ve stres faktörlerine ilişkin zorluklarla mücadele etme, kişinin yeni yollar bulabilmesi, farklı alternatifler oluşturma, zorluk süreçlerini farklı biçimde algılama, çözüm üretme, kişinin düşüncesini ve dikkatini farklı alanlara yöneltme becerisi olarak değerlendirilen bilişsel esnekliğin ayrımcılık da dahil pek çok zorluğun çözümünde kişinin sorun alanını çözüme yönelteceği söylenebilir. Bu bağlamda, çalışmanın ortaya çıkışında, kişilerin algıladıkları ayrımcılık ile bilişsel esnekleri arasında bir ilişki olup olmadığı bununla birlikte negatif ve pozitif ayrımcılık ile yargı, algı gibi kavramlarla ilişkilendirilen türban olgusuna geleceğin çalışma hayatında karar vericiler olarak yer alacak kişilerin bakış açısına ilişkin merak etkili olmuştur.

Ayrımcılık ve Algılanan Ayrımcılık

Varoluştan itibaren yaşandığı düşünülen ayrımcılık kavramının birçok disiplinin inceleme alanına konu olduğu, kesin, net ve herkes tarafından kabul gören bir tanımının olmadığı söylenebilir. Ayrımcılık çok eski bir eylem biçimi olarak gerçekleşmekte ve temeli Aristo'nun eşitlik anlayışına dayanmaktadır. Aristo'nun eşitlik anlayışı, "benzer olanlara benzer, farklı olanlara farklılıkları oranında muamele edilmelidir" mantığından ileri gelmektedir. Birbirine benzer ve farklı olanların objektif olarak ayrıştırılamaması ise farklı eşitlik anlayışını ortaya çıkarmıştır (Yücel, 2015). Bu noktada ortaya çıkan anlam ayrımcılığın ve eşitliğin farklı kavramlar olduğu ve farklı yorumlanması gerekliliği üzerine olmalıdır. Bu durumu destekler nitelikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ayrımcılığı, "nesnel ve makul bir gerekçe olmaksızın, konuyla ilgili olarak benzer durumda olan kişilere farklı muamele edilmesi" olarak tanımlamıştır. Kararda yer alan "benzer durumda olan kişiler" (AİHM, Zarb Ademi/Malta B. No.17209/02,20/06/2006) ifadesiyle kişilerin mutlak aynı durumda olmaları şartını aramamış ve kişiler arasında farklı şartlar bulunma halini ayrımcılık olarak görmemiştir (Umutlu, 2022). Türkiye'de Anayasa Mahkemesi kararlarına göre, eşitlik ilkesinin hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusu olduğu belirtilerek, eşitlik ilkesiyle aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasının ve ayrıcalık tanınmasının önüne geçilmek istendiği vurgulanmaktadır. Nitekim, Anayasa'nın Kanun Önünde Eşitlik başlığını taşıyan 10. maddesindeki ifadeler incelendiğinde "çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz" ifadesi de benzer şartlar altındaki kişilere sağlanan imtiyaz veya davranışların ayrımcılık olarak değerlendirilmemesine kanıt olarak gösterilebilir (Anayasa,1982,10.md/Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1). Bu bağlamda, ayrımcılığın

doğru ve tereddüt oluşturmayacak biçimde kişinin insani olan yanlarını ve yaşayış tarzını göz ardı edilmeyecek bir anlayışla tanımlanmasının, kişilerin kıyaslandığı diğer kişi veya gruplar arasında yaşadığı, maruz bırakıldığı, haksızlığa uğradığı yahut ayrıştırıldığı durumun iyileştirilme, eşitlenme ve fırsatların tanınması noktasında geniş bir tanımlanmasının yapılması ve kanunlarda yer almasının önemli olduğu söylenebilir.

Türk Dil Kurumunun 1983 yılında yayınladığı Türkçe Sözlük ‘ayırım yapmayı’ eşit davranışta bulunmamak, fark gözetmek” şeklinde tanımlamakta iken 2011 yılında Türkçe Sözlüğün güncellenmiş baskısında “ayırıcı olma durumu” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, dışlamak sözcüğü ise “Bir kimse veya bir toplum, bir kimse, bir durum, bir düşünce vb. yok saymak, ilgilenmemek” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011). Ayrımcılık, kişinin bir gruba dahil olma durumu veya bir niteliğinden dolayı diğerlerinden farklı işlem görme yahut farklı davranılması hali olarak tanımlanmaktadır (Kurşun, 2006). Doğrul (2007) ayrımcılığı, kişilere olumsuz veya negatif özellikler yükleyerek onların belirli bir gruba dahil olmaya sahip olduğu niteliklerini görmezden gelme veya niteliklerinin olmadığı savıyla dışlama ve ayrıma tabi tutma sureci olarak tanımlamıştır. Göregenli (2012), ön yargılardan beslenen bir tahakküm olarak, Çelenk (2010) ise herhangi bir yarar ve mantıkla açıklanacak bir gerekçe olmaksızın bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele olarak tanımlamıştır. Ayrımcılık sosyal yaşamda açık, gizli, doğrudan veya dolaylı olarak salt korunmaya ihtiyaç duyan kesimler için değil tüm insanlar için ve insan onurunun korunması noktasında hak ve özgürlüklerden yararlanamama veya eşitlik bağlamında farklı veya olumsuz işlemlere maruz kalmayı içeren sosyal yaşamdan hak edileni alamama yahut alıkonma durumu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, ayrımcılık, bir bireyin sosyal yaşamına devam ederken başka birey veya grup tarafından keyfi, haksız veya karşı grup veya bireylerin haklı olduklarına inandıkları nedenlerle hak edişlerini elde edememesi olarak da tanımlanmaktadır (Kaya, 2019; Karataş, 2002). Bu bağlamda ayrımcılık, yaşamın tüm alanlarında ben ve öteki, ben ve bize benzemeyen biz ve diğerleri gibi ayrımcı algılarla ortaya çıkmasında ise çok sayıda değişkeni barındıran öteki veya ötekileştirilenleri cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yerleşim birimi gibi (Karataş, 2002) farklı niteliklerle ayrıştıran bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Ayrımcılığın ortaya çıkmasında belirli sınıflandırmalar veya gruba ait olma durumu ya da buna ilişkin algının etkili olabileceği söylenebilir. Tajfel (1981), ayrımcılığın ortaya çıkmasında sınıflandırma durumunun etkili oluşu ve sınıflandırmanın temelinde herhangi bir rekabet veya paylaşma durumunun dahi olmayacağını vurgularken Sherif (1961), ayrımcılığın ortaya çıkmasında sınıflandırmanın yeterli olmayacağını kaynakların paylaşımı için rekabetinde olması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu noktada, işgücü piyasasında doğrudan bir değere yol açmayan ancak sürece dahil olduğunda pozitif ya da negatif değer yaratan faktörlerin ayrımcılığa neden olabileceği ve kişiye ait değerlerin ötekileştirme oluşumu olarak somutluk kazanacağı söylenebilir (Kutani ve Ulu, 2016).

Zaman içinde toplumsal grupların varlığı ve farklılığına ilişkin ön yargılar azalmış olsa dahi sosyal, ekonomik, tarihsel çok sayıda nedenin yol açtığı farklılaşmalar, çatışmalar ve ayrımcılık davranışları gözlemlenmiştir (Şen, 2014). Sosyal yaşamlarımız içinde diğer bireylerle gerçekleştirmiş olduğumuz gerçek veya sembolik ilişkilerin yanı sıra hayatı deneyimleme biçimlerimiz belirli grup ve bireylere yönelik tavır almamıza neden olurken bazı kalıp yargılar deneyimleme yoluna başvurulmadan da elde edilebilmektedir (Bilgin, 1994). Allport (1954) bireylerin sosyal yaşamda ayrımcı davranışlarının belirli bir sıralamayla ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ayrımcı davranışlar sırasıyla karşı olmayı ifade etme, uzak durma, ayrımcılık, fiziksel saldırı ve yok etmedir. Bu bağlamda sosyal bir davranış biçimi olarak da öne çıkan nokta ayrımcılığın ön yargıyla karıştırılmaması gerekliliğidir.

Ön yargı, zihinde beliren ve bireyin daha önceden gerçekleştirdiği karara varma hali ve bilişsel bir süreç iken ayrımcılık bu sürecin davranış boyutudur (Paker, 2012). Ayrımcılığa maruz kalan veya dışlanan bireylerin sosyal yaşamlarında yaşadığı olumsuz koşulları kendi bilişsel süreçlerinde değerlendirmeleri veya öteki olarak değerlendirilmelerini anlamlandırmaları hali ayrımcılığın algılanma boyutunu oluşturmaktadır.

Algılan ayrımcılık, bir bireyin bir gruba aidiyeti veya kişisel demografik özellikleri yahut tercihleri nedeniyle negatif davranışa uğradığına inanması olarak ifade edilebilmektedir (Mesch ve ark., 2008). Montes (2010) algılanan ayrımcılığı, kişinin ten rengi, fiziksel özellikleri veya etnik yahut kültürel aidiyetleri, sahip olduğu özellik ve dahil oldukları gruplar nedeniyle kendisine haksız veya olumsuz davranıldığına inanma hali olarak tanımlamıştır. Akyıl-Sokullu (2019) ise, hakimiyet kuran baskın grubun, diğer gruba ilişkin damgalama ve tanımlama durumu olarak ifade etmiştir. Ayrımcılık

yaşantısı, klinik psikoloji alanında stres ve travmalar özelinde de çalışılmakta ve ayrımcılığın kişide duygusal olarak üstesinden gelmekte zorlandığı, aşırı stres verici durum ve deneyimlere neden olduğu görülmektedir (Carter, 2007; Helms ve ark., 2010). Kişinin algıladığı ayrımcılık acı verici, ani, kontrol edilemez olarak yorumladığında anksiyete, stres bozukluğu veya depresyona neden olabileceği düşünülmektedir (Carter, 2007). Bu bağlamda, algılanan ayrımcılık temelde bir bireyin dahil olduğu grup veya kendi sahip olduğu birtakım özellikleri nedeniyle ötekileştirildiğini veya dışlandığını düşünmesi, sonradan kazanım veya doğuştan gelen niteliklerinin başkaları tarafından kabul görmediğine inanmasına ilişkin algılama hali olarak da ifade edilebilir. Kişiler cinsel veya dini kimlikleri veya etnik aidiyetleri sebebiyle ayrımcılığa uğradıklarını da düşünebilirler (Şen, 2014).

Ayrımcılığa ilişkin algı, kişilerde bireysel veya kolektif bir biçimde gerçekleşebilir. **Bireysel ayrımcılık**, kişinin kendine dönük olarak dahil olduğu grup tarafından istenmeyen ve olumsuz ayrımcılığa uğradığı algısı iken **kolektif ayrımcılık**, kişinin dahil olduğu gruba karşı olumsuz ve istenmeyen davranışların gerçekleştirildiğine yönelik algıdır (Kapçı, 2016; Major ve Sawyer, 2009). Major ve Sawyer (2009) algılanan ayrımcılığa ilişkin kişilerin yaşadığı ayrımcılığa neden olan oluşumların sıklığına vurgu yapmış ve algılanan ayrımcılığı grubun üyeleri içinde her bir kişinin subjektif deneyimi olduğunu ifade etmiştir. Ruggiero ve Taylor (1995)'un yaptığı bir çalışmada, yüksek ve düşük statülü 2 ayrı gruba ön yargı ve ayrımcılığa ilişkin ifadeler söylenmiş, yüksek statülü grup ayrımcılık ifadelerinden kaçınma yolunu seçerek, basitçe inkar ederken, düşük statülü grupta olan kişiler ise yüksek statülü grubun kendilerine karşı önyargı ve kalıp yargıların farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrımcılığın bu noktada temel olarak gruplar arası daha sık ortaya çıkan bir süreç olduğu ifade edilebilir. Ayrımcılığın yaşanma süreci grup kimliğini tehdit etmekte ve dezavantajlı azınlık gruplarının daha fazla iletişim kurma ve kimlikleşmesine neden olabilmektedir (Branscombe ve ark., 1999; Kaya, 2019). Tajfel ve Turner (2004)'a göre, kendilerine ayrımcılık yapıldığını algılayan kişiler, ait oldukları grupla etkileşim ve iletişimlerini derinleştirerek özdeşleşmektedir. Bu kimliklenme hali kişinin algıladığı ayrımcılığa karşı bir savunma mekanizması gibi çalışarak, algılanan ayrımcılığın olumsuz etkilerini azaltıp psikolojik olarak güçlü kılabilmektedir (Verkuyten, 2005).

Kimliklenme, insanın sosyal yönünün temel bir gereksinimi olarak değerlendirilebilir. İnsan, doğası gereği gruplaşma ve kendini bir gruba ait hissetme eğilimi içindedir. Bu şekilde, belirli gruba ait kişiler kendiliğinden benlik saygılarını yükseltebileceklerdir. Bir gereksinim hali olarak görülen benlik saygısı ihtiyacı kişinin kimlik duygusunun bir parçası olan sosyal kimliği ile ilişkilidir. Tajfel (1978) sosyal kimliği, bir kişinin bir gruba ait olma durumu ve bu aidiyete ilişkin duygusal önem ve değerden gelen benlik kavramı olarak tanımlamıştır. Bir gruba üye olmanın birey üzerindeki etkisine ilişkin temel amaçla Tajfel ve Turner tarafından 1970'lerin ortalarında geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı bir gruba üyeliğin kişinin kişisel kimliğine, güdülerine, kendi ve başkalarına ilişkin algılarına nasıl yansıdığını açıklamaktadır (Madran, 2012).

Sosyal kimlik kuramı, sosyal psikoloji kuramıdır ve grup üyeliği, grup süreçleri ve gruplar arası ilişkileri incelemektedir (Argyle, 1992; Demirtaş, 2003). Kurama göre, toplum içinde yüksek statülü olan gruplar üye olan kişileri avantajlı konuma yükseltmekte ve onlara olumlu sosyal kimlik sağlamakta iken toplum içinde statüsü düşük görülen gruplar üyelerini dezavantajlı konuma yerleştirmekte ve olumsuz sosyal kimliğe sahip olmalarına yol açmaktadır. Kişi, kendini bir grubun üyesi olarak algıladığı andan itibaren diğer gruplarla karşılaştırma yapma eğilimi içine girmektedir. Dahil olduğu grubun (iç grup), diğer gruplara (dış grup) karşı olumlu ve avantajlı yönlerini saptamaya çalışmakta ve olumlu sosyal kimlik elde etme eğilimi göstermektedir (Tajfel ve Turner, 1979; Taşdemir, 2017,).

Sosyal kimliği oluşturan bilişsel alt yapının sosyal sınıflandırmayla ilişkili bir süreç olduğu söylenebilir. Beyin her bir kişi veya nesneyi tek akılda tutma yerine, belirli nitelikleri çerçevesinde sınıflandırmaktadır. Bu süreç nesne ve insana ait bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Bu süreç aynı zamanda sosyal gruplarında oluşmasını sağlayarak iç ve dış grup farklılıklarını belirginleştirmektedir. Böylece, dış grup olarak nitelendirilen kişilere karşı kalıp yargı ve ön yargılar oluşmaktadır. Bilişsel süreç olarak kalıp yargıların ön yargıyla duygusal bir süreci, davranışsal olarak da ayrımcılığı tetiklediği söylenebilmektedir (Fiske, 1998; Hogg ve ark., 2004; Kapçı, 2016; Tajfel ve Forgas, 1981;). Bu bağlamda, ayrımcılık bilişsel sürecin bir parçası olarak ortaya çıkmakta ve algılanan ayrımcılık bilişsel faktörler temelinde değerlendirilebilmektedir.

Bilişsel Esneklik

Kişilerin yaşamlarında çeşitliliği yüksek zorluklarla karşılaştıkları bir gerçektir. Hayatın genel akışında karşılaşılan zorluklarla baş edebilmek, süreci çözümlenmek sorunun kendisinden daha önemli bir durumu ifade etmektedir (Bedel ve Ulubey, 2015). Yaşamın kontrol edilemez, ön görülemez ve aşırı yüklenme sonucu ortaya çıkan olayları kişilerde stres oluşmasına yol açmaktadır (Cohen ve ark., 1983). Değişimlerin getirdiği duygusal, zihinsel, fiziksel, ruhsal hareketlilik ve farklılıklar, stresle baş etmeyi hayatın devamlılığı için zorunlu hale getirmiştir. Esneklik, bir fikir üretirken farklı kategori ve temaların çeşitliliği olarak tanımlanmaktadır (Barak ve Levenberg, 2016; Torrance, 1974). Esneklik, kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarının oluşumu üzerinde önemli işlevlerden biridir. Esnek düşünme sadece bir sorunun çözümlenmesi değil farklı bakış açısıyla soruna yeni alternatifler getirebilmek ve sorunu farklı pencerelerden izleyebilme becerisidir (Kloo ve ark., 2010 ; Mlodinow, 2018; Özçelik, 2023). Kişilerin sürece uyum sağlama veya stresle başa çıkma kaynakları ve çevrenin talebine cevap verme becerileri bilişsel olarak değerlendirilmelidir (Demirtaş, 2019; Lazarus ve Folkman, 1984). Zorluklarla mücadele etmek, olumlu koşulları oluşturmak, zorlukları bertaraf etmek için kişinin ihtiyacı olan bilişsel becerilerden biri bilişsel esnekliktir.

Bilişsel esneklik, çevik ve farklı düşünmeyi içermektedir. Yeni ve etkili bağlantıları görmek, yeni bir yaklaşım geliştirmek bilişsel esneklikle ortaya çıkabilen süreçlerdir (Gurvis ve Calarco, 2006). Bilişsel esneklik duyuşsal, davranışsal ve bilişsel öğelerin tümünü içermektedir (Aslan ve Türk, 2021; Eskin, 2014). Deak (2003) bilişsel esnekliğin insan zekasının ayırt edici bir yönü olduğu vurgusu yapmış ve var olan ile işlenen bilgilerin, bilinmeyen ani olaylar karşısında yeni anlamlar oluşturabilme ve sentez yapabilme yeteneğidir. Canas (2006) bilişsel esnekliği, kişilerin bilgi işleme uyarılma yeteneklerini daha önce deneyimlemedikleri durumlara karşı strateji geliştirerek bu yeteneklerin uyarılması olarak tanımlamıştır. Dajani ve Uddin (2015) göre ise bilişsel esneklik, kişinin değişen ortamlara doğru ve etkili cevap verebilme, çevreden gelen değişimlere cevap olarak yeni yollar üretebilme ve bilişsel kümeler arasında geçiş yapabilme becerisi olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda, bilişsel esneklik, kişinin duygularına ve davranışlarına şekil verebilen, mevcut durumlara alternatifler geliştirerek hem süreci yeniden tasarlayan hem de bilişsel süreçlerde hızlı geçiş imkanı tanıyan zekanın farklılık yaratan yönü ve geleceğe ilişkin yeni seçim kombinasyonu becerisi olarak yorumlanabilir.

Bilişsel esneklik aynı zamanda, kişinin esnek olma isteğiyle standart davranışlarından sapma zorunluluğu bulunmaksızın davranışlarını farkındalıkla değiştirilmesi süreci olarak da vurgulanmaktadır (Deák, 2003; Gabrys ve ark., 2018; Moore ve Malinowski, 2009; Stemme ve ark., 2007). Bu değişim süreci kişilerin öz yeterliliğiyle ilişkili olup öz yeterlilik, bilişsel esnekliğin bir parçası olarak vurgulanmakta ve farkındalığın bu süreçte tek başına istenen davranışın gerçekleştirilmesinde yeterli olmadığı ifade edilmektedir (Martin ve Anderson, 1998). Bandura (1994) öz yeterliliği, kişilerin yaşamlarında hareketlenmelere neden olan olaylar üzerine kişinin belirli seviyelerde performans göstermesine yol açan inanç olarak tanımlanmaktadır. Öz yeterlilik dinamiklidir. Belirli bir seviyeye sabitlenmiş veya durağan değildir. Çevrenin sunmuş olduğu fırsatları değerlendiremeyen kişiler kendilerine inancı olmayanlar olarak yorumlanmaktadır ve kişinin öz yeterliliğine olan inancı düştüğünde fırsatları değerlendirememekte ve kendini yetersiz olarak görebilmektedir (Wood ve Bandura, 1989). Kişinin öz yeterliliği ne kadar yüksekse sürece direnç ve çaba göstermekte o denli ısrarcı olmaktadır (Özcan ve Esen, 2016). Öz yeterliliği yüksek olan kişilerin sorunlar karşısında çözüm üretebilme, düşük olan bireylerin ise sorunları kontrol edebilme becerilerinin düşük olduğu yapılan araştırmalarda vurgulanmıştır. Olumsuz süreçlere karşı kişinin öz yeterliliğiyle üstesinden gelebilme becerisi ise bilişsel esnekliğin kontrol edebilme boyutuyla ilişkilidir (Özçelik, 2023). Bilişsel kontrol ise kişinin davranışının kendi içsel hedefleriyle uyumlu olması için bilgiyi etkili ve uyumlu tanımlama, yönetme ve işleme becerisidir (Badre, 2011). Bilişsel kontrol, anlık süreçle ilgili olmayan bilgileri engelleme yeteneğini de ifade etmektedir (Gabrys ve ark., 2018).

Bilişsel esnekliğe sahip olan kişiler sorumluluk sahibi ve deneyimledikleri süreçleri anlamlandırabilen kişilerdir (Martin ve Rubin, 1994). Bir kişi bilişsel esnekliğe yeterli düzeyde sahipse, sorun yaşadığı konuya alternatif yol ve fikirler üretebilmekte, seçenekler arasında kolaylıkla değişim yapabilmektedir (Özçelik, 2023). Bilişsel esnekliğe sahip olan kişiler daha önce deneyimleyip olumlu sonuç aldıkları bir çözümü yeni ve değişken şartlar altında uygulamaktan kaçınarak yeni şartların gerekliliklerinin farklı olacağını düşünüp farklı yollar denemek isteyebilir ve daha önce yararlandığı seçenekten vazgeçebilir. Kişilerin etkili çözüm yolları için yeni yollar ve alternatifler yaratması bilişsel esnekliklerinin bir sonucudur (Aslan ve Türk, 2022). Miller ve ark. (2012), bilişsel esnekliğin kişilerin

sorunlara yeni yaklaşımlarda bulunma, sorunlara olası çözümler getirebilme alanının geniş olduğunu ifade ederlerken, Osiyevskyy ve Dewald (2015), bilişsel esnekliğin krizlerin fırsata dönüştürülmesindeki rolünü vurgulamışlardır. Foo ve ark. (2015), bilişsel esnekliğin daha önce birbiriyle bağlantısı olmayan bilgi kategorileri arasında bağlantılar kurarak farklı ve zenginleşmiş şemaların ortaya çıkmasını kolaylaştırdığını saptamışlardır. Denis ve Vander(2010) ise bilişsel esnekliği yüksek olan kişilerin çevresel şartlarda ortaya çıkan değişime karşı biliş değiştirme becerileri sayesinde kişilerin ortaya çıkan tüm seçenekleri değerlendirdiği ve zorlukların üstesinden gelebildiğini belirtmiştir. 221 kişi ile gerçekleştirilen bir çalışmada duygu düzenleme güçlüğü, ayrımcılık ve kaygı arasındaki ilişkiye aracılık rolü üstlenirken bilişsel esneklik de duygu düzenleme güçlüğü ve kaygı arasındaki ilişkide önemli ölçüde düzenleyici etkiye sahiptir (Zhu ve Deng, 2023). Ayrımcılık, azınlık durumu, pozitif esneklik, negatif esneklik, durum kaygısı ve duygu düzenleme ile güçlü bir şekilde ilişkili bulunmuştur. Duygu düzenleme durumu, durumluk kaygı ile güçlü bir şekilde ilişkili iken pozitif ve negatif esneklik de birbiriyle güçlü bir şekilde ilişkilidir (Zhu ve Deng, 2023).

MATERYAL VE METOT

Çalışmanın Amacı

İnsanlığın varlığından itibaren birlikte yaşama, belirli değerlere inanma ve çeşitli inanışlar ile ibadet biçimlerinin yanı sıra dini olgular ortaya çıkmıştır. İnançsal yapının gücü insanların topluluk biçiminde bir araya gelmesine ve inanılan ögenin inanca ait fiziksel ya da manevi boyutta kişinin yaşamsal hareketlerine yön vermesine yol açtığı söylenebilir. İnançsal unsurlar hem belirli gurupların oluşmasını hem de yaşama dair biçimsel görünüm değişimlerini yapılandırabilmektedir. Bu değişimlerin, diğer insanlar tarafından nasıl algılandığı ve baskı hisseden tarafın nasıl algıladığına ilişkin farklılaşmalar araştırmalar için merak konusu olmuştur. Bu kapsamda çalışmanın sorusu da değişimlerin farklı yansımaları ya da görünümünü oluşturan türban kullanımına ilişkin algılar özelinde ortaya çıkmıştır.

Nitekim, negatif ya da pozitif ayrımcılık ile yargı ve algı gibi kavramlarla ilişkilendirilen türban olgusunun yanı sıra kullanımına ilişkin değerlendirmelerin sonuçlarını analiz etme noktasındaki merak ile çalışmanın gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı mezuniyet sonrasında çalışma hayatında aktif rol alacak olan üniversite öğrencileri örnekleminde türban kullanan ve türban kullanmayan çalışanlara karşı yaşanması muhtemel bireysel ve kolektif ayrımcılığın değerlendirilmesinin yanı sıra algılanan ayrımcılığın bilişsel esneklikle ilişkisinin ölçülmesidir. Bu bağlamda, örneklem bir kamu üniversitenin, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Belirli bir mesleğe ya da göreve öğrenci yetiştirmeyen İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri universal eğitim öğretim kapsamında geniş bir yelpazede sektörel farklılıkları yüksek bir yapıda geleceğin yönetici adaylarını yetiştirmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmayla ilgili veriler, bir kamu üniversitesinin, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü başta olmak üzere fakültede öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden ve gönüllülük esaslı olarak alınmıştır. Geleceğin yönetici adayı olarak değerlendirilen ve seçme yerleştirme süreçlerinde aktif rol oynayacağı düşünülen öğrenciler çalıştıkları organizasyonu temsil ederek türban kullanan ya da türban kullanmayan adaylarla ilk iletişimi sağlaması gereken kişiler konumunda olacaklardır. Bu süreçteki kararlarında çok sayıda değişken etkili olabilecektir. Bu değişkenlerden biri de adayların türban kullanıp kullanmamalarıdır.

Anket çalışmasına ilişkin uygulama dersinde bu çalışmanın yapılmasına izin veren öğretim üyelerinin de bulunduğu bir ortamda ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Anket formunda yer alan açıklamanın yanı sıra “eğer seçim sürecinde görev alırlarsa ve türbanlı bir aday ile görüşmeleri gerekirse...” şeklindeki bir alternatifini düşünerek değerlendirme yapmaları talep edilmiş, buna dayalı sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışmada, öğrencilerin iş görüşmesine gelen adayların türbanlı ve türbansız olma durumlarına göre, bireysel veya kolektif ayrımcılık yaşanıp yaşanmadığı ve bilişsel esneklik ile ilişkisinin oluşup oluşmadığını analiz etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda, algılanan ayrımcılığın saptanması için Şen (2014) tarafından uyarlanan Kürtlere ve Türklere Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği, Türbanlılara ve Türbansızlara Yönelik uygulanan Ayrımcılık Ölçeği olarak uyarlanmıştır. Bununla birlikte, ayrımcılık durumunda öğrencilerin alternatif, uygun, uyumlu düşünceler üretebilme ve süreci bu doğrultuda

yönetebilme durumlarına ilişkin İ. Volkan Gülüm ve İhsan Dağ (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan Bilişsel Esneklik Envanteri kullanılmıştır.

Uyarlanmış olan ve Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği adı verilen ölçek toplam 20 soru ve 4 alt boyut, Bilişsel Esneklik Envanteri ise toplam 20 soru ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte “Türkiye’de türbansızlar iş ararken ayrımcılık yaşarlar mı?” ve “Türbanlıların türbansızlara karşı olumsuz olduklarını hissediyorum” benzeri sorular yer almaktadır. Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeğinin alt boyutu Türbanlılara Yönelik Bireysel Ayrımcılık, Türbansızlara Yönelik Bireysel Ayrımcılık, Türbanlılara Yönelik Kolektif Ayrımcılık ve Türbansızlara Yönelik Kolektif Ayrımcılık’tan oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert şeklinde ve “asla”, “nadiren”, “zaman zaman”, “sık sık” ve “daima” yanıtlarından oluşmaktadır. Bilişsel Esneklik Envanterinin alt boyutları Kontrol ve Alternatiflerdir. “Zor durumlarla karşılaştığımda karar vermekte güçlük çekerim”, “Durumlara farklı bakış açılarından bakarım” ve “Hayatta karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmeyi becerebilirim” tarzı sorulardan oluşmaktadır. 5’li Likert olarak yapılmış olan ölçek yanıtları “hiç bana uygun değil”, “pek uygun değil”, “kararsızım”, “uygun ve “tamamen uygun” ifadelerinden oluşmaktadır.

Çalışmaya toplam 245 (%74,9) kadın öğrenci, 80 (%24,5) erkek öğrenci katılmıştır. Ankette algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik ölçeklerine ilişkin soruların yanı sıra öğrencilerin yaş, cinsiyet, bölüm, okuduğu sınıf, en uzun süre yaşadığı şehir, ailede türban kullanılma durumu ve yakın arkadaşlar arasında türban kullanan bulunma durumuna ilişkin sorular da yöneltmiştir. Öğrencilerin türban kullanıp kullanmama tercihleri çalışmada değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

Çalışmanın Hipotezi

Geleceğin yönetici adayı olarak değerlendirilen ve işe seçim süreçlerinde aktif rol oynayacağı düşünülen öğrencilerin aday ve mevcut çalışanlara ilişkin algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklikle ilişkisini analiz etmek için ana hipotez:

H1: “Türbanlı ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ile bilişsel esneklik arasında anlamlı bir ilişki vardır” biçiminde oluşturulmuştur.

Çalışmaya İlişkin Bulgular

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmanın örneklemini, 245 (%74,9) kadın öğrenci, 80 (%24,5) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin, %1,8’i 18, %8,3’ü 19, %21,1’i 20,%22,3’ü 22, %22,6’sı 22, %12,2’si 23,%5,8’i 24, %2,5’i 25, %1,5’i 26, %06,6’sı 27 ve %0,3’ü 28 yaşındadır ve % 17, 7’si 1. Sınıf, % 26,3’ü 2. Sınıf, %29,4’ü 3.sınıf ve %20,5’i 4. sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrencilerin en uzun süre yaşadıkları şehirler sırasıyla; %4 Bursa, %4,3 Aydın, %5,2 Ankara, %8,9 Manisa, %12,2 İstanbul, %28,1 İzmir olarak oluşmuştur. “Ailenizde türban kullanan var mı?” sorusuna öğrencilerin, %53,5’i evet, %45,6’sı ise hayır yanıtını vermiştir. “Yakın arkadaşlarınız arasında türban kullanan var mı?” sorusu ise %58,7 evet, ve %40,1 hayır yanıtı ile karşılık bulmuştur.

Faktör Analizleri

Türbanlılar Ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği Faktör Analizi

Tablo 1. Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği Bartlett Uygunluk Ölçüsü

Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği Uygunluk Ölçüsü		0.881
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	3714.183
	Serbestlik Derecesi	190
	Anlamlılık	0.000

Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği KMO uygunluk ölçüsü ve Bartlett Küresellik Testine göre, ölçeğin uygunluk ölçüsü,881 ve Bartlett Küresellik Testine göre, yaklaşık ki-kare testi 3714,183, serbestlik derecesi 190 ve anlamlılığı ise ,000'dır. Faktör yükleri ise ,638 ile ,839 arasında değişmektedir (Tablo 1).

Ölçeğin geliştirildiği makale dikkate alındığında ölçek soruları 4 faktör altına yüklenmiştir. Türbanlılara yönelik bireysel ayrımcılık ve türbansızlara yönelik bireysel ayrımcılığa ilişkin her iki faktörde de 4 soru, türbanlılara yönelik kolektif ve türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılığa ilişkin her iki faktörde de 6 soru yer almakta ve ölçek toplamda 20 sorudan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen faktör analizi sonrasında sonucun ölçeğin orijinal haliyle uyumlu olduğu ve faktör yüklerinin benzer şekilde yüklendiği saptanmış ve ölçme aracının yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaksızın analiz sürecinde kullanılmıştır.

Bilişsel Esneklik Envanteri Faktör Analizi

Tablo 2: Bilişsel Esneklik Ölçeği Bartlett Uygunluk Ölçüsü

Bilişsel Esneklik Ölçeği Uygunluk Ölçüsü		,875
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	2015,474
	Serbestlik Derecesi	190
	Anlamlılık	,000

Bilişsel Esneklik Ölçeği KMO uygunluk ölçüsü ve Bartlett Küresellik Testine göre, ölçeğin uygunluk ölçüsü ,875 olarak saptanmıştır. Bartlett's uygunluk testine göre ise yaklaşık ki-kare testi 2015,474 serbestlik derecesi 190 ve anlamlılığı ise ,000'dır. Faktör yükleri ise ,447 ile ,702 arasında değişmektedir (Tablo 2).

Ölçeğin geliştirildiği makale dikkate alındığında ölçek soruları 2 faktör altına yüklenmiştir. Alternatifler faktöründe toplam 13, kontrol faktöründe ise 7 soru yer almakta ve ölçek toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen faktör analizinde ise ölçeğin orijinal haliyle uyumlu olduğu ve faktör yüklerinin benzer şekilde yüklendiği saptanmış ve ölçme aracının yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaksızın analiz sürecinde yer verilmiştir.

Güvenirlilik Analizi

Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık ve Bilişsel Esneklik Envanteri ölçeklerine ilişkin güvenirlilik analizi, iç tutarlılık Cronbach Alpha katsayı hesaplanmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık ve Bilişsel Esneklik Envanteri Ölçekleri Güvenirlilik Analizi

Ölçekler	Madde Sayısı	N	Cronbach Alpha
Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık	20	308	,90
Türbanlılara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	4	322	,82
Türbansızlara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	4	317	,80
Türbanlılara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	6	316	,89
Türbansızlara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	6	318	,90
Bilişsel Esneklik Envanteri	20	281	,87
Alternatifler	13	291	,87
Kontrol	7	310	,80

Elde edilen veriler ışığında Türbanlılara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği'nin güvenirlilik düzeyi ,90 ve Bilişsel Esneklik Envanterinin güvenirlilik düzeyinin ,87 olduğu saptanmıştır. Algılanan ayrımcılık ölçeğinin türbanlılara yönelik bireysel ayrımcılık alt boyutunun güvenirlilik düzeyi ,82, türbansızlara yönelik bireysel ayrımcılık alt boyutu güvenirlilik düzeyi ise ,80 olduğu saptanırken türbanlılara yönelik kolektif ayrımcılık alt boyutunun güvenirlilik düzeyi ,89, türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılık alt boyutu güvenirlilik düzeyi ise ,90'dır. Bilişsel esneklik envanterinin alternatifler alt boyutu güvenirlilik düzeyi ,87 iken kontrol alt boyutunun güvenirlilik düzeyinin ,80 olduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Türbanlılara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği ve alt boyutları ile Bilişsel Esneklik Envanteri Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin maksimum, minimum değer, ortalama ve standart sapmalarına ilişkin tanımsal değerler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Türbanlılara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği ve alt boyutları ile Bilişsel Esneklik Envanteri Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Maksimum, Minimum Değer, Ortalama ve Standart Sapmalarına İlişkin Tanımsal Değerler

Ölçekler N		Minimum Değer	Maksimum Değer	Ortalama	Standart Sapma
Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık	308	20,00	72,00	40,0000	10,98359
Türbanlılara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	322	4,00	16,00	9,0000	2,97216
Türbansızlara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	317	4,00	16,00	9,0000	2,97216
Türbanlılar Yönelik Kolektif Ayrımcılık	316	6,00	16,00	12,0000	2,97216
Türbansızlara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	318	6,00	16,00	11,0000	2,97216
Bilişsel Esneklik Envanteri	281	50,00	100,00	77,0000	9,60075
Alternatifler	291	29,00	65,00	52,0000	6,68887
Kontrol	310	9,00	35,00	25,0000	5,07146

Türbanlılar ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ölçeğinin ortalama değeri, 40, iken bilişsel esneklik envanterinin ortalama değerinin 77 olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, türbanlı ve türbansız kadınlara karşı bilişsel esneklik süreçlerinin algılanan ayrımcılığa göre daha yüksek düzeyde yönettikleri söylenebilir. Türbanlılara yönelik bireysel ayrımcılık, türbansızlara yönelik bireysel ayrımcılık, türbanlılara yönelik kolektif ayrımcılık ve türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılık ortalama değerleri sırasıyla, 9,9,12 ve 11'dir. Türbanlılara ve türbansızlara karşı algılanan ayrımcılık alt boyutları özelinde, türbanlı kadınlara kolektif ayrımcılığa ilişkin algının diğer alt boyutlardan daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bilişsel esneklik envanterinin alternatifler ve kontrol alt boyutları ortalama değeri incelendiğinde, bireylerin kontrolden ziyade alternatif süreçleri daha yüksek düzeyde takip ettiği söylenebilir (Tablo 4).

Çalışmada, elde edilen verilerin anlamlı ve sağlıklı bir biçimde analiz edilebilmesi için normallik testi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada verilerin normal dağılıp dağılmadığını ölçümlemek için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Skewness değeri ,250 ile ,467 olduğu saptanmıştır. Bu noktada, r. Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5 ile +1.5 olduğunda verilerin normal dağıldığı kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu bağlamda, çalışmanın verilerinin normal dağıldığı ve analizlerinin T testi ile ANOVA testi olarak gerçekleştirilebilir olduğu söylenebilir.

Bağımsız t Testi Analizleri

Türbanlılar ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik durumlarının öğrencilerin cinsiyet, ailede türban kullanımı ve yakın arkadaşlar arasında türban kullanımının olup olmamasına ilişkin verdikleri cevaplara göre farklılaşp farklılaşmadığı Bağımsız T Testi (Independent Samples T Test) ile analiz edilmiş ve ailede türban kullanımı ile ayrımcılık, bilişsel esneklik ve bilişsel esneklik ölçeğinin kontrol alt boyutu arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Ailede Türban Kullanımı ile Ayrımcılık, Bilişsel Esneklik ve Bilişsel Esneklik Ölçeğinin Kontrol Boyutu Arasındaki İlişki İçin t Testi

Ailede Türban Kullanım Durumu		N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık	Evet	166	39.1747	10.16409	-2,645	,033
	Hayır	140	42.5143	11.66220		
Bilişsel Esneklik Envanteri	Evet	158	76.5443	8.73429	-,894	,013
	Hayır	122	77.6066	10.65194		
Kontrol	Evet	170	24.3118	4.53029	,001	-1.362
	Hayır	139	25.1007	5.65467		

Öğrencilerin türbanlılar ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik durumları “ailede türban kullanan var mı?” sorusu özelinde değerlendirildiğinde, ailesinde türban kullanılmayan öğrencilerin algılanan ayrımcılık, bilişsel esneklik ve kontrol durumlarının ortalaması, ailesinde türban kullanılan öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olmuştur. Bu bağlamda, ailesinde türban kullanılmayan öğrencilerin algılanan ayrımcılık, bilişsel esneklik ve kontrol durumlarının ailesinde türban kullanılan öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

One-Way (Anova) Testi Analizleri

Türbanlılar ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik durumlarının öğrencilerin yaş, bölüm, okuduğu sınıf ve en uzun süre yaşadığı şehre verdikleri cevaplara göre farklılaşıp farklılaşmadığı One-Way (ANOVA) Testi ile analiz edilmiştir.

Yaş değişkeniyle türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık arasında anlamlı farklılaşma olduğu bulunmuştur. Okunulan sınıf değişkeniyle türbanlılara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılık algısının yanı sıra bilişsel esneklik ve alternatifler alt boyutu arasında da anlamlı farklılaşma olduğu saptanmıştır.

Tablo 6. Yaş ve öğrencilerin okuduğu sınıf ile türbanlılara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılık algısı, bilişsel esneklik ve alternatifler alt boyutu Arasındaki İlişki İçin One-Way (ANOVA) Testi

Yaş		N	Ortalama	Standart Sapma	t	P
Türbansızlara Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık	18,00	6	7,0000	2,36643		
	19,00	26	9,2692	3,74761		
	20,00	65	8,4308	3,41856		
	21,00	73	8,2329	2,97452	2,118	,023
	22,00	71	8,8169	3,13647		
	23,00	40	8,9750	2,95685		
	24,00	18	9,0000	2,95057		
	25,00	8	12,7500	3,15096		
	26,00	5	9,4000	2,07364		
27,00	2	12,0000	1,41421			
Okuduğu sınıf						
Türbansızlara Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık	1	55	8,4909	3,47942		
	2	82	7,9512	3,44230	3,403	,018
	3	95	8,8316	3,04803		
	4	66	9,6061	2,81140		
Türbanlılara Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık	1	56	8,5714	2,71599		
	2	85	8,2471	2,95967	2,881	,036
	3	95	9,2316	3,26963		
	4	67	9,4925	2,72682		
Türbansızlara Yönelik Algılanan Kolektif Ayrımcılık	1	56	11,2500	5,13190		
	2	81	9,8519	3,84744	2,896	,035
	3	95	11,3684	4,24026		
	4	67	11,8209	4,56908		
Alternatifler	1	48	53,3958	6,17042		
	2	81	51,7778	7,32291	5,462	,001
	3	85	50,1176	6,13618		
	4	61	54,1639	5,84289		
Bilişsel Esneklik	1	47	78,5532	10,28678		
	2	78	76,3333	9,95531	3,377	,019
	3	81	74,8765	9,14109		
	4	60	79,6167	8,93686		

Öğrencilerin yaşları ile türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Bu bağlamda 25 yaşındaki öğrencilerin türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık durumu diğer yaşlardaki öğrencilere göre daha yüksektir. Benzer şekilde, öğrencilerin okudukları sınıf ve türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık durumu arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmış ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık, türbanlılara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve türbanlılara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık durumları diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.

Araştırmada, öğrencilerin sınıfları ile alternatifler ve bilişsel esneklik durumları arasında da anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu bağlamda, 4. Sınıfta okuyan öğrencilerin alternatifler ve bilişsel esneklikleri diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir (Tablo 6).

Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık ile Bilişsel Esneklik Arasında Korelasyon Analizi Sonuçları

Öğrencilerin türbanlılara yönelik algılanan ayrımcılık ölçeği ve alt boyutları ile bilişsel esneklik envanteri ölçeği ve alt boyutları arasında bir ilişki olup olmadığı korelasyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 7: Türbanlılara Yönelik Algılanan Ayrımcılık Ölçeği ve Alt Boyutları ile Bilişsel Esneklik Envanteri Ölçeği ve Alt Boyutları Arasında Korelasyon Analizi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Türbanlılar ve Türbansızlara Yönelik Algılanan Ayrımcılık(1)	1							
Türbanlılara Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık(2)	,691**	1						
Türbansızlara Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık(3)	,725**	,402**	1					
Türbanlılara Yönelik Algılanan Kolektif Ayrımcılık(4)	,775**	,567**	,309**	1				
Türbansızlara Yönelik Algılanan Kolektif Ayrımcılık(5)	,738**	,185**	,514**	,343**	1			
Alternatifler(6)	-,050	-,014	-,009	-,013	-,046	1		
Kontrol(7)	-,084	-,071	-,037	-,063	-,010	-,338**	1	
Bilişsel Esneklik Envanteri(8)	-,065	-,050	-,014	-,043	-,025	,878**	,338**	1

Analiz sonucuna göre, türbanlılara ve türbansızlara yönelik algılanan ayrımcılık ve bilişsel esneklik arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın temel hipotezi **H1 reddedilmiştir**. Korelasyon analizinin diğer sonuçları incelendiğinde, **türbanlılara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ile türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık, türbanlılara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık ve türbansızlara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık arasında %99 güven aralığında, orta düzeyde, pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır**.

Türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ile türbanlılara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık arasında %99 güven aralığında, pozitif yönlü, düşük düzeyde ve türbansızlara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık arasında ise %99 güven aralığında, pozitif yönlü, orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır.

Türbanlılara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık ile türbansızlara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık arasında %99 güven aralığında pozitif yönlü ve düşük düzeyde ilişki saptanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, bilişsel esneklik ile alternatifler ve kontrol alt boyutu arasında %99 güven aralığında, **pozitif yönlü, yüksek düzeyde bir ilişki bulunurken**, kontrol alt boyutu ile alternatifler alt boyutu arasında da %99 güven aralığında, **pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır**.

SONUÇ

İnsan, başkalarıyla birlikte yaşamsal varlığını devam ettiren sosyal bir canlıdır. Dahil olduğu mekanik ve organik gruplar insanın değişiminde ve gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Derinden ve etkili bir biçimde insanın düşünsel ve inançsal yönlerinin değişebildiği bu değişimde bulunduğu aile, coğrafya, arkadaş grupları gibi formal ya da informal yapıların etkileri kaçınılmaz ve red edilemez içerikte gerçekleşmektedir. Biçimsel boyutta özellikle inançsal öğelerin kullanılması benzer tutumlara sahip olmayan kişiler tarafından farklı algılanabilmektedir. Bu algı bireyden bireye ve gruptan gruba farklılık gösterebilmektedir.

Nitekim, türban ve türban kullanımı kişinin inandığı öğenin fiziksel görünümünde ortaya çıkan farklılaşma olarak tanımlanabilmektedir. Bu farklılaşma, bazı toplumlarda ayrıştırma gibi etkiler sergilemekte ve kişilerin belli alanlarda ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olabilmektedir.

Çalışmada, türban kullanan ve kullanmayan kişilere karşı yaşanan veya yaşanması muhtemel bireysel ve kolektif ayrımcılık ile bilişsel esneklikle ilişkisi ele alınmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, geleceğin yönetici adayı olarak görülen bir kamu üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim gören 1-2-3-4 sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, gelecekte çalışma hayatında seçme ve yerleştirme süreçlerinde aktif rol alacak yönetici adayı öğrenciler bakış açısı ile değerlendirmeler yapılarak, geleceğin çalışma hayatına çıkarımlar gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın örneklemini, ağırlıklı kadın ve 22 yaşında toplam 245 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler algılanan ayrımcılık ve bilişsel esnekliklerinin ölçülmesine ilişkin soruların yanı sıra yaş, cinsiyet, bölüm, okuduğu sınıf, en uzun süre yaşadığı şehir, ailede türban kullanımı ve yakın arkadaşlarda türban kullanımına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Çalışmada ölçümlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelenmiş olup, ölçümler ve demografik değişkenler arasında bir farklılık olup olmadığına saptanması için Bağımsız T ve One Way ANOVA testleri uygulanmıştır. Ölçme araçları arasında ise bir ilişki olup olmadığı korelasyon analiziyle incelenmiştir. Bağımsız T testinde, ailede türban kullanımı ile ayrımcılık, bilişsel esneklik ve bilişsel esneklik ölçeğinin kontrol alt boyutu arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. “Ailenizde türban kullanan var mı?” sorusuna hayır cevabı veren öğrencilerin evet cevabı veren öğrencilere göre ortalamasının daha yüksek olması, ailesinde türban kullanmayan öğrencilerin ailesinde türban kullanan öğrencilere göre algılanan ayrımcılık, bilişsel esneklik ve kontrol durumlarının daha yüksek olduğu sonucunu oluşturmuştur.

One Way ANOVA testi sonucuna göre ise, yaş ve öğrencilerin okuduğu sınıf ile türbanlılara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik bireysel, türbansızlara yönelik kolektif ayrımcılık algısı, bilişsel esneklik ve alternatifler alt boyutu arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bağlamda, 25 yaşındaki öğrencilerin türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık durumu diğer yaşlardaki öğrencilere göre daha yüksektir. Benzer şekilde, öğrencilerin okudukları sınıf ve türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık durumu arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmış ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin türbansızlara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık, türbanlılara yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve türbanlılara yönelik algılanan kolektif ayrımcılık durumları diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.

Öğrencilerin doğrudan kendilerinin değil ailede türban kullanımı karşısında ayrımcılık algısı hissetmeleri merak uyandıran bir sonuç olmakla birlikte Öztürk (2015: 98) de yaptığı bir çalışmada, hayat görüşü/ideolojiye dayalı örgütsel ayrımcılık algısı ve kişisel konumlama arasında anlamlı farklılıklar saptanmış ve katılımcıların örgütsel ayrımcılık algılarının artması ile katılımcıların kendilerini hayat görüşü/ideolojiye dayalı olarak dezavantajlı konumladıkları ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte, ayrımcılık algısına sahip olduğu saptanan öğrenciler okudukları sınıf özelinde değerlendirildiğinde son sınıfta yer alan öğrenciler olduğu ve alternatifler ile bilişsel esnekliklerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. İleriye dönük olarak öğrencilerin sahip olduğu saptanan algılanan ayrımcılığın çalışma yaşamlarında liyakat, mülakat, performans veya çalışan değerlendirme süreçlerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Bu karşın, çalışma hayatına yönelik olarak 5237 sayılı TCK 3. madde 2. fıkrada yer alan “kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz” hükmü 4857 sayılı İş Kanunu 5. Maddesinde yer alan “İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz” hükmü ile eşit davranma ilkesi ve kişiler arası ayrımcılığın önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu noktada, erken dönemde üniversite öğrencilerinin ayrımcılık veya algılanan ayrımcılık konuları ile ilgili olarak bilgilendirilmeleri gerekliliği gelecek çalışma hayatı ve kişinin kendi üzerinde olumsuz süreçlerin olumlu süreçlere dönüştürülmesinde etkili olabileceği ilk öneri olarak sunulabilir.

Öğrencilerin doğrudan türban kullanımı olmaksızın süreç içinde aile faktörü gibi kendileri dışında faktörlerin etkisiyle kendilerini nerede ve nasıl konumladıkları da önemli olduğu düşünülen bir bulgudur. Bu bağlamda, ayrımcılık algısının oluşmasında etkileyen diğer faktörlerin farklı parametreler ışığında araştırılması ve bu alana yönelik çalışmaların çeşitlendirilerek yapılması diğer öneri olarak tanımlanabilir.

Çalışmada, öğrencilerin sınıfları ile alternatifler alt boyutu ve bilişsel esneklikleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu bağlamda, 4. sınıfta okuyan öğrencilerin alternatifler ve bilişsel esneklik durumlarının diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir ancak yaş değişkeni üzerinde

anamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Üzümcü ve Müezzini(2018)'in yaptığı çalışmada, öğretmenlerin bilişsel esneklik düzeyinin yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, 22-30, 31-40, 41- 50 ve 51 ve üstü yaş gruplarındaki öğretmenlerin bilişsel esneklik kontrol alt boyutunun anlamlı olarak farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmış buna karşın Zahal (2014) %94,7'sini 17-25 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin oluşturduğu, Öz(2012) 11-24 yaş bireylerin oluşturduğu çalışmasında, Asıcı ve İkiz(2015)'in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, Güler(2015)'de lise ve üniversite öğrencileri özelinde gerçekleştirdiği depresyon ve bilişsel esneklik araştırmasında yaş değişkeni ile bilişsel esneklik arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu noktada, örneklem özelinde incelendiğinde yaş aralıklarının bilişsel esnekliğe ilişkin araştırmalarda daha geniş tutulması anlamlı sonuçlar elde etmek için destekleyici olacağı diğer bir öneri olarak sunulabilir. Bununla birlikte, yaş faktörünün zamanla farklılıklara karşı ayrıştırmalara neden olabilecek bir faktör olması ihtimali değerlendirildiğinde ayrımcılık konusu üzerinde zamanla farklılaşan parametrelerin yeni çalışmalarda yer alması ve ailenin ayrıştırma eğilimi gibi farklı çalışmalar içinde değerlendirilmesi diğer bir öneri olarak ele alınabilir. Bununla birlikte, öğrencilerin inanca bağlı faktörler ve uygulanışı hakkında farkındalıklarına etki edecek bilgilendirmeler ve zaman içinde inanca yönelik oluşmuş olumsuz tutumların farklı değişkenlerinin de saptanması getirilecek bir diğer öneri olarak getirilebilir.

Son öneri olarak, benzer bir çalışma iş hayatında yer alan ve İnsan Kaynakları departmanlarında görev yapan, personel seçme ve yerleştirme süreçlerini gerçekleştirerek karar verici konumda olan çalışanlar üzerinde de gerçekleştirilebilir. Böylece araştırmadan elde edilen sonucun uygulama ile karşılaştırılabilmesi ve geleceğe yönelik bakış açıları oluşturulması mümkün olabilecektir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkıları

Plan, tasarım: GD; Metodoloji: GD; Verilerin toplanması: GD, EAK; Analiz ve yorum: GD;

Yazım ve eleştirel değerlendirme: GD, EAK

KAYNAKLAR

- Akçay Özcan, D., Kıran, B. (2016). Ergenlerin bilişsel esneklik düzeyleri ile özyeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 1,1-8.
- Akyıl-Sokullu, D.(2019). Türk ve ermeni gençlerde gruba aidiyet, gruplar arası ilişkiler, algılanan ayrımcılık ve değerlerin ilişkisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Allport, W. Gordon (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Perseus Books.
- Argyle, M. (1992). *The Social Psychology of Everyday Life*. London ve New York: Routledge.
- ASICI, E., İkiz, F. (2015). Mutluluğa giden bir yol: bilişsel esneklik. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(35), 191-211.
- Aslan, Ş., Türk, F.(2021). Bilişsel esneklik ve psikolojik esneklik kavramlarının karşılaştırılması, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1),119-130.
- Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı(2010). <https://www.anayasa.gov.tr/media/3614/elkitabi.pdf>, (14.06.2022).
- Badre, D. (2011). Defining an ontology of cognitive control requires attention to component interactions. *Topics in Cognitive Science*, 3(2), 217-221. doi:10.1111/j.1756-8765.2011.01141.x.
- Bandura, A. (1994). Self efficacy. V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (71-81). New York: Academic Pres.
- Banks, K. H., Kohn-Wood, L. P., Spencer, M. (2006). An examination of the african american experience of everyday discrimination and symptoms of psychological distress. *Commun. Ment. Health J.* 42, 555–570. doi: 10.1007/s10597-006-9052-9
- Barak, M., Levenberg, A.(2016). Flexible thinking in learning: an individual differences measure for learning in technology-enhanced environments. *Computers & Education*, 99,39-52.
- Bedel A, Ulubey E. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejilerini açıklamada bilişsel esnekliğin rolü. *Electronic Journal of Social Sciences*, 14(55), 291-300.
- Branscombe, R., Nyla, Scmitt, T. Michael, Harvey, D. R. (1999). Perceiving pervasive discrimination among african-americans: implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77,135–149.
- Carter, R. T. (2007). Racism and psychological and emotional injury: recognizing and assessing race-based traumatic stress. *The Counseling Psychologist*, 35(1), 13-105. doi:10.1177/0011000006292033.

- Canas, J. (2006). Cognitive flexibility. Waldemar Karwowski (Ed.), International Encyclopedia of Ergonomics and Human Factors (297-300). doi: 10.13140/2.1.4439.6326.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. B. Çaplı&H. Tuncel (Ed.). Televizyon Haberciliğinde Etik (211-229). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Cohen, S., Kamarck, T., Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385-396.
- Deak, G. O. (2003). The development of cognitive flexibility and language abilities. R. V. Kail (Ed.), *Advances in child development and behavior* (271-327). Academic Press.
- Dajani, D.R., Uddin, L.Q. (2015). Demystifying cognitive flexibility: Implications for clinical and developmental neuroscience. *Trends in Neurosciences*. 38(9), 571-578.
- Dennis J. P., Vander Wal J. S. (2010). The cognitive flexibility inventory: instrument development and estimates of reliability and validity. *Cogn. Ther. Res.* 34, 241-253. doi:10.1007/s10608-009-9276-4
- Demirtaş, A. H.(2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. *İletişim Yayınları*,1(1), 123-144.
- Demirtaş, A. S.(2019). Stresli durumlarda bilişsel kontrol ve bilişsel esneklik: bir ölçek uyarlama çalışması. *Psikoloji Çalışmaları*, 39(2), 349-368.
- Doğrul, H. G. (2007). Kentsel alanlarda kadın işgücü arzının belirleyicileri ve kadın işgücü arzının ücret yapısı üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine bir uygulama, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya.
- Eskin, M. (2014). Sorun Çözme Terapisi, 3. Baskı, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Fiske, S. T. (1998). Interpersonal stratification: status, power, and subordination. *Handbook of Social Psychology*, 947-982.
- Foo, M.D., Uy, M.A., Murnieks, C.(2015). Beyond affective valence: untangling valence and activation influences on opportunity identification. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39(2), 407-431.
- Gabrys, R. L., Tabri, N., Anisman, H., Matheson, K. (2018). Cognitive control and flexibility in the context of stress and depressive symptoms: the cognitive control and flexibility questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-19. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02219>
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 175-187.
- Gurvis, J., Calarco, A. (2006). Adaptability: responding effectively to change. Center for Creative Leadership, North America.
- Güler, B. (2015). Ergenlerde bilişsel esneklik ölçümü ve depresyon belirtileri ile ilişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülüm İ.V, Dağ İ. (2012). Tekrarlayıcı düşünme ölçeği ve bilişsel esneklik envanterinin türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Derg.* 13, 216-223
- Helms, J. E., Nicolas, G., Green, C. E. (2010). Racism and ethnoviolence as trauma: enhancing professional training. *Traumatology*, 16(4), 53-62.
- Hogg, M.A., Abrams, D., Otten, S. ve Hinkle, S. (2004). The social identity perspective intergroup relations, self-conception, and small groups. *Small Group Research*, 35(3), 246-276.
- İş Kanunu (4857), T.C. Resmi Gazete, 25134, 22.05.2003.
- Karataş, K. (2002). Özürlülere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılıkla savaşım, ufkun ötesi. *Bilim Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Kapçı, N. (2016). Kürt anne ve kızların ayrımcılık algısı ve benlik saygısı: psikolojik sağlık ve stresle başa çıkma yollarının rolü. Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kaya, O. (2019). Tehdit algısı ve sosyal kimliğin kolektif eylem ile algılanan ayrımcılık üzerindeki etkisi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı, Bolu, Doktora Tezi, Bolu.
- Kloo, D., Perner, J., Aichorn, P., Schmidhumer, N. (2010). Perspective taking and cognitive flexibility in the dimensional change card sorting (DCCS) task. *Cognitive Development*, 25(3), 208-217. doi:10.1016/j.cogdev.2010.06.001
- Kurşun, Ö. (2006). İş hukukunda eşit davranma ilkesi ve cinsiyet temelli ayrımcılık. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.*
- Kutanis, R. Ö., Ulu, S. (2016). İşgücü piyasalarında ayrımcılığın kaynakları. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 369-372.
- Krems, J.F. (1995). Cognitive flexibility and complex problem solving. In P.A. Frensch, J. Funke (Eds.) *Complex Problem Solving: The European Perspective*(201-218), NY: Psychology Press
- Laureiro-Martinez, D., Brusoni, S., Zollo, M., (2009). Cognitive flexibility in decisionmaking: a neurological model of learning and change. *CROMA-Center for Research in Organization and Management-Bocconi University*, 1, 1-43.
- Lazarus, R., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

- Madran-Demirtaş, A. H.(2012). Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık. Kenan Çayır & Müge Ayan Ceyhan(Ed.), Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Major, B., Sawyer, P. J. (2009). Attributions to discrimination: antecedents and consequences. T. D. Nelson (Ed.), Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination(89-110), Psychology Press.
- Martin, Matthew M., Anderson, Carolyn M. (1998). The cognitive flexibility scale: three validity studies. Communication Reports, 11(1), 1-9.
- Martin, M.M., Rubin, R.B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. Psychological Reports. 76, 623-626.
- Mlodinow, L. (2018). Elastic: Flexible thinking in a constantly changing world. Penguin UK.
- Miller, T., Birch, M., Mauthner, M., Jessop, J.(2012). Ethics in qualitative research, 2 Edition, London: Sage Publication
- Montes, J.F. (2010). Perceived discrimination among indigenous and nonindigenous mexican-americans living in the united states. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Los Angeles: Alliant International University
- Moore A., Malinowski P. (2009). Meditation, mindfulness and cognitive flexibility. Conscious. Cogn. 18, 176–186. doi:10.1016/j.concog.2008.12.008.
- Osiyevskyy, O., Dewald, J. (2015). Explorative versus exploitative business model change: the cognitive antecedents of firm-level responses to disruptive innovation. Strategic Entrepreneurship Journal, 9(1), 58-78. doi: 10.1002/sej .
- Öz, S. (2012). Ergenlerin cinsiyet, sosyo-ekonomik ve öğrenim kademesi düzeylerine göre bilişsel esneklik, uyum ve kaygı puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özçelik, C. (2023). Covid-19 pandemi döneminde öğretmenlerin bilişsel esneklikleri ile mesleki canlılıkları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. Munzur Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli.
- Öztürk, İ. (2015). İş yaşamında üretkenlik karşıtı davranışlar: ayrımcılık ve adaletsizlik algıları ile olumsuz duyguların etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Enstitüsü TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Paker, M.(2012). Psikolojik açıdan önyargı ve ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde,41-52.
- Rende,B.(2000). Cognitive flexibility: theory, assessment, and treatment. Seminars in Speech and Language,21(2),121-133.
- Ruggiero, K. M., Taylor. D. M. (1995). Coping with discrimination: how disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. Journal of Personality and Social Psychology, 27(18), 1581-1600. doi: 10.1111/j.1559-1816.1997.tb01614.x.
- Ruzzier, C. A., Woo, M. D. (2023). Discrimination with inaccurate beliefs and confirmation bias. Journal of Economic Behavior & Organization, 210, 379-390.
- Schramm, F.R. (2015), Discrimination: concept of, Henk ten Have(Ed.), Encyclopedia of Global Bioethics(1-14), 1.Basım, New York: Springer.
- Sherif, M., Institute of Group Relations (1961). Intergroup conflict and cooperation: the robbers cave experiment. University of Oklahoma, University Book Exchange, 10, 150-198, Norman, Oklahoma.
- Stemme A., Deco G., Busch A. (2007). The neuronal dynamics underlying cognitive flexibility in set shifting tasks. J. Comput. Neurosci. 23, 313. doi:10.1007/s10827-007-0034-x
- Şen, E. (2017). Algılanan ayrımcılık ve sosyal kimlik ilişkisi: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma. Nesne, 5(11), 449-468.
- Umutlu, S.(2022), Kadınlara Yönelik Ayrımcılık Yasağı, Çalışma Hayatı Araştırmaları, Mustafa Öztürk & Mürsit Işık(Ed.), İstanbul: Hiper Yayın.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S.,Ullman, J. B. (2013). Using multivariate statistics, Vol. 6, pp. 497-516,Boston, MA: Pearson.Tajfel, H. (1978). The social psychology of minorities. London: Minority Rights Group
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. The Social Psychology of Intergroup Relations, 74, 33-47.
- Tajfel, H., Forgas. J.P. (1981). Social categorisation: cognitions. Values and Groups, J. P. Forgas (Ed.), Sock/Cognition(49-63), New York/London: Academic Press.
- Tajfel, H., Turner, C. J. (2004). The social identity of intergroup behaviour. J. T. Jost & J. Sidanus (Ed.), Political Psychology (367-390), New York: Psychology Press.
- Taşdemir N.(2017). Göçmenler arasında algılanan ayrımcılık, psikolojik iyi olma hali ve sosyal kimlikler ilişkisinin değerlendirilmesi. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 47-70.
- Torrance, E. P. (1966). Torrance tests of creative thinking. Educational and Psychological Measurement.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 1982, Tertip: 5, Cilt: 22. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>. (14.06.2023).
- Türk Ceza Kanunu(5237),T. C. Resmi Gazete, 25611, 26.09.2004.
- Üzümcü, B., Müezzini, E. E. (2018). Öğretmenlerin bilişsel esneklik ve mesleki doyum düzeyinin incelenmesi. Sakarya University Journal of Education , 8(1), 8-25. doi: 10.19126/suje.325679.

- Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (1), 121-138.
- Wood, R. E., Bandura A. (1989). Impact of conceptions of ability on self-regulatory mechanism and complex decision making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 407-415.
- Yayak, A. (2017). Göçmenlerin ayrımcılık algıları ile özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 557-576.
- Yücel, E.(2015). Avrupa insan hakları sözleşmesi ve Avrupa Birliği direktiflerinde ayrımcılık yasağı hukuku, *Adam Akademi*, 6(1), 59-84.
- Zahal, O. (2014). Özel yetenek sınavına giren adayların öğrenme stilleri ve bilişsel esneklik düzeyleri ile sınav başarıları arasındaki ilişki. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Zhu, Y., Deng,W. (2023). Moderating the link between discrimination and adverse mental health outcomes: Examining the protective effects of cognitive flexibility and emotion regulation. *MedRxiv*, 1-14. <https://doi.org/10.1101/2023.02.11.23285777>